DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

DTU Bibliotek Danmarks Tekniske Universitet | Anker Engelunds Vej 1 2800 Kgs. Lyngby | Tlf. 45 25 72 50 | bibliotek@dtu.dk www.bibliotek.dtu.dk

SOCIALPOLITISKE SKRIFTER · № 1

ALEX. FOSS

SOCIALPOLITISKE REFORMER

FOREDRAG
HOLDT PAA LANDSINDUSTRIMØDET
DEN 12. NOVEMBER 1919

INDUSTRIFORENINGENS BIBLIOTEK

UDGIVET AF ARBEJDSGIVERFORENINGENS OG
INDUSTRIRAADETS SOCIALPOLITISKE UDVALG
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD, KJØBENHAVN MCMXX

1720

INDUSTRIBIBLIOTEKET

338 (489) Foss

1920.

272
INDUSTRIBIBLIOTEKET

SOCIALPOLITISKE SKRIFTER № 1

SOCIALPOLITISKE REFORMER

FOREDRAG HOLDT PAA INDUSTRIMØDET
DEN 12. NOVEMBER 1919

AF

ALEX. FOSS

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

KJØBENHAVN MCMXX
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

1920

Som Syndflod og Orkan har Verdenskrigen tumlet med Folkene og deres Skæbne, Millioner af Mennesker er dræbt eller har faaet varig Sygdom, utallige har lidt Sorg og Nød. Endnu føres der Krige; over store Landstrækninger raser Borgerkrig og Revolution. Uvis ligger Fremtiden for de fleste Folk af den hvide Race.

Til denne vældige Uro, som gennemryster Sindene, kunde heller ikke vi Danske i det lange Løb forblive blot Tilskuere, ogsaa vi maatte blive grebne af den. De økonomiske Farer truer hele Samfundet saavel som hver enkelt Familie. I deres Følge rejser sig Kravene om at bringe Uroen og Vanskelighederne ud af Verden ved sociale Reformer. De Kredse, som gennem Aarrækker har opfordret til Klassekamp, tror at se Maalet nærme sig. Atter og atter fremsættes Krav, der synes at grunde i Forestillingen om Arbejdet som en Forbandelse. Det urolige Menneskehjerte, som søger Lykken overalt, blot ikke i sig selv, begærer Forandringer, Reformer, Revolution. Samfundet opløses i strejkende Grupper. Paa tvers af den nedarvede Samfundsorden deler Samfundet sig efter nye Love. Ikke Danmarks Riges Grundlov er Landets højeste Lov, den højeste Lov er Strejkeretten og Arbejdsspærringens Lov, den som forbyder nogen at røre det Arbejde — det være nok saa rigtigt og samfundsnyttigt — som er erklæret for Skruebrækkerarbejde. Skibet skal sejle med sin Last og Besætning, alt er klart, men den Mand, der skal løse Trossen, strejker og erklærer enhver, der rører ved den, for Skruebræk-

ker. Ingen tør røre den, Skibet med sine Varer, med Dampen oppe i Kedlerne, med Kaptajnen paa Broen, ligger dødt. Landets højeste Lov, Skruebrækkerloven, den der er højere end Grundloven, standser det. Ingen ved hvorlænge.

I denne Uro, i denne Tid, da mange fatalistisk tror, at Omvæltningerne vil komme, er det godt at have et roligt Sind. Orkaner og Stormflod har deres Tid. Hvad det gælder er med roligt Mod ikke at regne Uvejrets Eksplosioner for mere end midlertidige. Saa længe Uvejret varer, gælder det væsentligt at holde fast og staa fast.

Og ud fra dette Sind bør vi tage Stilling til de sociale Reformkrav, som er avlet af politiske Teorier og af Tidens Uro. Lad os da med dette rolige Mod, som sømmer sig for Mænd, se paa nogle af disse Reformkrav. Industriens Mænd har saavel som Haandværkets, Landbrugets og Skibsfartens en naturlig Pligt til ud fra deres Erfaring at udtale sig. De har ikke Lov til at være passive, men maa bruge deres Erfaringer og Viden til at stille Problemerne i det rette Lys.

Arbejdernes Andel i Overskudet.

Det første Problem, som jeg vil tillade mig her at sætte under Diskussion, er *Udbyttedelingen.* Som simpelt Krav om en passende Løn, om Andel i Betalingen for Arbejde og Vare, er det ganske naturligt Lønarbejderens fundamentale Krav. Jeg sigter imidlertid ikke til et saadant Lønkrav i Almindelighed, ikke til Arbejderens Andel i Produktionens samlede Udbytte, men til Kravet om *Andel i Overskudet,* i det Overskud som ellers tilfalder Ejer og Kapital. Tanken om at samle alle dem, der hører til Bedriften, i fælles Interesse for Bedriftens Velfærd er en meget nærliggende Tanke. I en Tid som vor, da der i stedse stigende Grad stilles Krav til Intelligens og Arbejdsduelighed hos alle, der deltager i Arbejdet, og da den stigende Udjevning af Kundskabsforskel stedse mere

og mere bidrager til at ligestille Arbejdere og Ledere, melder denne Tanke sig med forøget Styrke.

Hvis man ad denne Vej kan naa til virkeligt Samarbejde om fælles Interesser, opnaa at gøre alle den enkelte Bedrifts Arbejdere og Funktionærer fællesinteresseret i og for Bedriftens gode Resultat, saa vil der aabenbart skabes en Samvirken mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, som er væsentligt forskelligt fra det, der nu har udviklet sig under den af Fagforeningerne ledede Klassekamp, thi Klassekampen gaar ud fra den virkelige eller formentlige Modsætning i Interesser mellem »Arbejdskøbere« og »Arbejdstagere«, og den har *ikke* til Opgave at ophæve, forsone denne Modsætning.

Tanken om at naa til den sociale Fred gennem Udbytteandel, Bonus eller Tantième, eller ved sukcessiv Overdragelse af Kapitalen eller i hvert Fald af en Del af den til de i Bedriften beskæftigede Arbejdere, er da heller ikke ny og ingenlunde uprøvet. Her og der er der tidsvis opnaaet gode Resultater. Jeg skal kun blandt mange nævne et enkelt fra nyere Tid, nemlig Lever Brothers »Sunlight« Selskab, en stor Sæbefabrik ved Liverpool.

I fransk Lovgivning har disse Bestræbelser nylig givet sig Udslag i en Lov af 26. Juli 1917 om Aktieselskaber med Arbejderdeltagelse (à participation ouvrière), altsaa retteligt forstaaet med Arbejderdeltagelse i Udbyttet. I et saadant Selskab er der to Slags Aktier, Kapitalaktier og Arbejderaktier. De sidste er fælles Ejendom for det lønnede Personale, Arbejdere og Funktionærer af begge Køn, som derved forenes i et kooperativt Arbejdsselskab, i hvilket enhver Arbejder eller Funktionær automatisk indtræder, og udtræder naar han forlader Virksomheden. Det kooperative Arbejdsselskab har forholdsvis Stemmeret paa Generalforsamlingen og skal have Repræsentanter i Aktieselskabets Ledelse. Den Del af Selskabets Udbytte, som tilfalder Arbejdsaktierne, deles mellem Arbejdere og Funktionærer efter Regler fastsat i Arbejdsselskabets

Vedtægter og i Overensstemmelse med Beslutninger taget paa dettes Generalforsamlinger. Loven er ifølge Motiverne væsentligt bygget paa Erfaringerne fra Lever Brothers.

Der er at bemærke med Hensyn til denne Lov, at den jo er begrænset til Aktieselskaber. Den forudsætter altsaa for Arbejdernes Deltagelse i Bedriftens Udbytte, at det drejer sig om en Virksomhed under Aktieselskabsform. Den Ordning, som i en Aarrække har eksisteret paa den norske Fabrik, Chokoladefabriken »Freya«, har formentlig haft en noget lignende Karakter. Saavidt vides, tillagde denne Fabrik Arbejderne en Kapital af 1 Mill. Kr., der deltog i Udbyttet sammen med den oprindelige Kapital. Systemet synes at være brudt sammen for nylig paa Grund af store Krav fra Arbejdernes Side om Lønforhøjelse.

Hvilke Vanskeligheder er det da, som hidtil har stillet sig i Vejen for en almindelig Gennemførelse af Udbyttedelingen, af Tantièmesystmet. Jeg forstaar ved Udbyttedelingen i denne Sammenhæng en Ordning, under hvilken Lønnen er den i Faget almindelige, men udover den overlades der af Overskudet en med dette vekslende Andel til Arbejderne. Hovedvanskeligheden, som en saadan Ordning medfører, er, at *kun et Mindretal af Arbejdere er indstillet paa at tage Svingningerne med.* Saa længe Tantièmen, Udbytteandelen, fra Aar til Aar vokser eller i det mindste holder sig konstant, vil der ingen Vanskelighed være, men hvis Tantièmen som Følge af et mindre godt Aar synker betydeligt, vil et vist Antal af Arbejderne, sandsynligvis de fleste, melde sig og erklære, at denne Nedgang kan de ikke tage. De har indstillet deres Fordring efter det hidtidige Udbytteniveau og kan nu ikke taale Nedgang. De har altsaa ikke benyttet Tantièmen til Kapitalopsparing, men ladet den medgaa til Forbruget. Derfor bliver Nedgangen i Tantièmen et direkte Krav til dem om pludselig Nedsættelse af det nu tilvante Forbrug. Virkningen heraf vil være Protest.

Enhver, der har virkelig Erfaring paa Tantième-omraadet, selv om det gælder en Stab af forholdsvis højere lønnede Funktionærer, vil have gjort Erfaring i denne Retning. Resultatet er da, at man maa udjevne Svingningerne ved fra de bedre Aar at reservere til de daarligere gennem et særligt Fond som Regulator. Men allerede derved fjerner vi os fra selve Principet, at gøre Arbejderne direkte interesseret i det ved deres Medvirkning oparbejdede Overskud.

Jeg hævder saaledes, at Arbejderne ikke kan tage Svingningerne i Overskudet med. *Men de kan endnu mindre tage Tabene med.*

Man taler stadig om Industriens Overskud, men glemmer undertiden, at der selv i den bedste Forretning ogsaa kan være Aar med Tab. I et saadant Aar maa Virksomheden forbruge af sine opsparede Midler eller gøre Gæld. Men at komme til Arbejderne ved Aarets Slutning og anmode dem om at udrede deres Del af Aarets Tab lader sig — som enhver roligt dømmende vil kunne se — ikke gøre. Det vilde ikke indskrænke Oppositionen til Kritik, men utvivlsomt fremkalde fuldkommen Nægtelse, altsaa Sprængning af det Baand, som just skulde binde sammen.

I den enkelte velsituerede Virksomhed kan man se bort fra Kravet om Arbejdernes Deltagelse i Aarets Tab. Virksomheden kan tage det enkelte Aars Tab paa sig, men det ses, hvorledes det egentlige Maal, Solidariteten, allerede glider lidt bort.

Man vil maaske i al Almindelighed indvende, at der dog findes vellykkede Resultater af gennemført Udbyttedeling, f. Eks. Sunlight Fabriken. Hermed forholder det sig paa følgende Maade. Hvis en Virksomhed paa Grund af gunstige Forhold, særlig dygtig Ledelse, heldige Konjunkturer, Opfindelser eller Patenter indtager en Særstilling og formaar at oparbejde et særlig stort Overskud, vil en saadan Virksomhed kunne betale sine Arbejdere og Funktionærer større Løn og større Udbytte end andre Virksomheder indenfor samme Branche. Gøres dette under Form af Udbytte-

andel, vil en saadan Virksomhed utvivlsomt uden Vanskelighed kunne fastholde en dygtig og interesseret Stab af Arbejdere og Funktionærer, *fordi den er i Stand til at betale mere end andre Virksomheder af samme Art.* Det er her Modsætningen, som gør Systemet holdbart. I samme Øjeblik, som denne Modsætning falder, i samme Øjeblik som Virksomheden ikke er bedre stillet end alle andre Virksomheder af samme Art, vil Vanskelighederne melde sig.

Lad os til Eksempel tænke paa en Række Virksomheder indenfor samme Fag, f. Eks. alle danske Maskinfabriker, hvorledes vil Forholdet da stille sig efter Indførelsen af Udbyttedeling?

Man kan roligt gaa ud fra, at der mellem saa mange Virksomheder indenfor samme Branche vil findes:

A. Nogle der gaar med god, maaske udmærket Fortjeneste.
B. Nogle der jevnt hen faar det til at balancere.
C. Nogle der gaar med Tab.

Man maa nu ikke sige, at den sidste Kategori er uden Værdi, at de Virksomheder, der gaar med Tab, straks kan udskydes, thi det kan hænde, at det drejer sig om Begyndelsesvanskeligheder, der senere overvindes, eller om Konjunkturvanskeligheder af forbigaaende Art.

I en Branche som Skibsværfterne har der f. Eks. været Perioder, hvor der utvivlsomt, ret opgjort, har været Tab over hele Linien. Man kan altsaa af Betragtningerne netop ikke udelade de Virksomheder, som til en Tid ikke har Overskud, men Underskud.

Men hvorledes vil det da gaa med en Industrigren, i hvilken nogle Virksomheder giver Tantième, medens andre slet ikke er i Stand dertil, fordi de intet Overskud har. Vil ikke de Arbejdere, der skal arbejde i de sidste til Erstatning for manglende Udbytte kræve højere Løn? Men sker dette, er jo selve Udbyttedelingen som almindeligt Princip dødsdømt og fører i sig selv kun til fortsat Krav om Lønforhøjelse, hvorved

enten de i Øjeblikket vanskeligt stillede Virksomheder ødelægges, eller den hele Branche stilles overfor permanente Krav om Lønforhøjelse.

Udbyttedelingen kan bedst bringes til Udførelse i større konsoliderede og regelmæssigt arbejdende Virksomheder. I Virksomheder, som de enkelte Aar giver meget afvigende Resultater, er det en Del vanskeligere. Hvis en Murermester eller Tømrermester et Aar har særdeles meget og heldigt Arbejde, kan det hænde, at han det næste Aar har saa godt som intet. Svendene, der da forlader ham for at tage Arbejde hos den heldigere Konkurrent, kan derimod eventuelt tjene det ene Aar som det andet. Det vil forstaas, at her er Overskudets Hovedopgave at dække Svingningerne, at hjælpe paa følgende magre Aar.

Det er i den sidste Tid atter og atter paavist, at Forestillingen om de store Overskud, der ved Fordeling skal kunne hæve Arbejdernes Andel i væsentlig Grad, beror paa en Fejltagelse. I Almindelighed er Overskudene kun saa som saa. I altfor mange Industrier er det end ikke stort nok til at dække Slid og Værdinedgang paa Anlæg og Maskiner. Men selv i de regelmæssigt arbejdende, i Hovedsagen rentable Industrier, er de gennemsnitlige Overskud ikke af nogen stor Betydning eller taaler større Afdrag.

Der er kastet Lys over dette ved Verdenseksempler fra forskellige Lande og Omraader. Saaledes er det oplyst fra Regeringsbænken i det engelske Underhus under en Debat i Juni Maaned iaar, at for samtlige engelske Kulminer betød Kapitalens Udbytte ca. 2 sh. pr. Ton Kul, i 1913 lidt mere end i 1919. Men fra 1913 til 1919 forhøjedes Arbejdslønnen fra 6 sh. 10½ d. til 21 sh. 10¾ d., altsaa mere end ca. 15 sh. Selv om man havde overført en væsentlig Del af Kapitalens Udbytte til Arbejderne — og ingen vil jo mene, at der ikke behøves Afskrivning paa Maskiner eller Rente af Penge — saa vilde dette have forslaaet lidet til at tilfredsstille Arbejdernes Krav til Lønforhøjelse. Paa lignende Maade er det oplyst, at de 10 største vest-

tyske Jernværkers gennemsnitlige Udbytte i Tiaaret 1907—1917 beløb sig til 10 Procent. Tænker man sig, at Halvdelen heraf overførtes til Arbejderne (og 5 Procent til Kapitalen er i Virkeligheden for lidt i Betragtning af Rentemomentet), saa vilde der være blevet 155 Mark mere til hver Arbejder. Sammenligner man denne Chance med de Krav, der faktisk stilles og gennemføres, vil det ses, at Udbytteandel ikke vil være i Stand til at bringe Lønkampene til Ophør. I dette Tilfælde var der Tale om udsøgte store Virksomheder. Fra Schweiz foreligger en lignende Undersøgelse for 35 Maskinfabriker, som viser, at Fortjenesten udover 5—6 Procent af Kapitalen vilde kunne forhøje Arbejdernes Løn fra 3 til 8 Procent. Dette maa sammenlignes med en i 1918 genemført Lønstigning paa 100 Procent.

I Tilfældet med den norske Chokoladefabrik »Freya« var Forholdet formentlig dette, at Arbejderne stillede et Lønkrav af en saadan Størrelse, at det var tvivlsomt, om Fabriken overhovedet vilde være i Stand til at give et Overskud. Heraf fulgte med logisk Nødvendighed, at Arbejdernes Andel i Overskudet maatte bortfalde. Det hele Forsøg paa at skabe Solidaritet indenfor Virksomheden var jo strandet, idet Arbejderne vendte sig imod denne med deres Krav uden Hensyn til, om Virksomheden kunde bære det.

Jeg har her søgt kortelig at paavise, af hvilken Art de Hindringer er, som gør Udbyttedelingen, Tantièmesystemet, til en meget vanskelig og meget mindre givende Faktor, end dens Talsmænd almindeligvis forestiller sig. Men dette er ikke det samme som, at Udbyttedelingsprincipet ikke i det lange Løb vil kunne sejre. Det vil kun sige, at det for Tiden har de største Vanskeligheder at kæmpe imod, at Forudsætningerne for dets fredbringende Virkning ikke er til Stede, og at der maa udforme sig helt nye Syn paa Spørgsmaalet og helt nye Forhold mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, inden denne Vej kan betrædes med Udsigt til nogetsomhelst godt Resultat. Det vil for det

første være nødvendigt, at der vindes Klarhed over, at den forøgede Indtægt, som ad denne Vej kan tilføres Arbejderen, kun har en begrænset Værdi og aldeles ikke er i Stand til med eet Slag væsentlig at forhøje Arbejderens Levefod. Dernæst maa det staa klart, at dette Udbytte i alt væsentligt bør benyttes til Opsparing og ikke kan umiddelbart overgaa i Arbejderens regelmæssige Forbrug. Først da er Forudsætningen til Stede for, at Arbejderen kan deltage i Svingningerne, gennem et Assurancefond maaske endog i Tabene, og først da er Betingelserne til Stede for en virkelig Lodtagning i Virksomhedens Resultater. Og endelig maa det komme dertil, at en saadan Udbytteandel ikke benyttes som Grundlag for Lønkrav i andre Virksomheder, der foreløbig eller midlertidigt ikke er i Stand til at give nogen Andel i Udbyttet, fordi der intet Udbytte er. Kunde det paa denne Maade lykkes gennem fuld Belysning af Problemet, gennem Forhandling med Arbejderne at komme til en Forstaaelse af Systemets Bæreevne, da, men ogsaa først da, er der Mulighed for værdifulde Resultater gennem Udbyttedelingssystemet.

Det vil af dette fremgaa, at jeg anser Udbyttedelingen for et fortrinligt Middel til at opnaa Fred og Forstaaelse samt Fællesinteresse i Produktionens Forøgelse og Udvikling, men det vil tillige af det her fremførte forstaas, at saaledes gennemført vil Udbyttedelingen ingenlunde være Vejen til Gennemførelse af de marxistiske Teorier, men at den tvertimod fører i stik modsat Retning, til Hævdelse af den private Ejendomsret, ved at gøre Bedriftens Arbejdere selv til Interessenter og Deltagere i denne, forsaavidt angaar den i Bedriften anbragte Kapital, thi Udbyttedelingen maa som paavist forbindes med en Kapitalopsparing. Tantièmerne maa, i det mindste delvis, anvendes til Henlæggelse. Dette lader sig i mange Tilfælde særdeles godt forene med, at Arbejderne efterhaanden gennem disse Opsparinger bliver Medejere af Bedriften, og det er jo da ogsaa denne Vej, man atter og atter har for-

søgt at komme frem, saaledes som det ogsaa er Meningen med den af mig omtalte nye franske Lov.

Men naar Forholdet er saaledes, vil det forstaas, at Enighed om at søge frem ad denne Vej ikke kan ventes opnaaet med de af social-demokratiske Teorier beherskede Fagforeninger. Under Behandlingen i den norske Kommission viste det sig da ogsaa, at man fra denne Side begærede Spørgsmaalet om Udbyttedeling udskudt af Diskussionen. Det, som man fra social-demokratisk Side tilsigter, er jo noget helt andet end at styrke den private Virksomhed ved at knytte Arbejdernes Interesser nærmere til selve Kapitalens Trivsel, ved at gøre dem selv til Privatkapitalister. Man ønsker tvertimod at besejre Privatkapitalen, at fortrænge den og at tvinge Besiddelsen over, ikke i de i Bedriften virkende Menneskers Privateje, men i offentligt Samfundseje. Intet kan derfor daarligere passe Social-Demokraterne end en saadan Delagtiggørelse af Arbejderne i Udbytteoverskudet.

Arbejdernes Andel i Ledelsen.

Den Vej, som man fra social-demokratisk Side gaar, er med visse Nuancer overalt den samme. Man søger at formindske Virksomhedernes Overskud ved at begære den størst mulige Løn til Arbejderne. I den moderate revisionistiske Lejr ser man meget vel, at den stadige Omdrejning af Skruen, den fortsatte Forøgelse af Lønningerne, fremkalder nye Prisforhøjelser og ny Dyrtid, og medens man fra syndikalistisk Side med Glæde ser noget saadant indtræde, fordi Bevægelsen formentlig fører mod Omvæltningen, saa vil man fra revisionistisk Side foretrække at skaffe sig Herredømme over Kapitalen ad anden Vej end netop gennem dens Ødelæggelse.

Et typisk Eksempel paa de Veje, man søger at følge, er det i Norge af Flertallet i den nedsatte Arbejdskomité offentlig fremsatte Forslag, som i Hovedsagen gaar ud paa at overføre en væsentlig Del af Ledelsen,

af Dispositionsretten i Bedriften fra Ejeren eller hans Repræsentanter til en Komité, et Raad, i hvilket Arbejdernes Indflydelse kan gøre sig gældende. Raadet bestaar af 3 Grupper, repræsenterende henholdsvis Arbejdsgiveren, Funktionærerne (»Betjentene«) og Arbejderne. Dette Raad har efter Forslaget besluttende Myndighed med Hensyn til større Forandringer eller Forbedringer i Bedriften (herunder Indførelse af nye Arbejdsmetoder og Anskaffelse af nye Maskiner), endvidere i Spørgsmaal om Gager, Lønninger, Akkorder (Bedriftsraadet kan i denne Anledning forlange sig Regnskabsbøger og Kalkulationer forelagt), Arbejdstid, Arbejdsordning, Ferie, disciplinære Forhold mellem Arbejdsledelsen og Funktionærer eller Arbejdere, Ansættelse af Værkmestre, Opsynsmænd og Formænd, (det hedder derom særligt: Bedriftens Indehavere kan foretage midlertidig Ansættelse, indtil Raadets Beslutninger foreligger), med Hensyn til Afskedigelse eller Opsigelse af Funktionærer og Arbejdere.

Hvis der i Bedriften er indført nogen Art af Udbyttedeling, herunder Tantième, enten for Funktionærer eller for Arbejdere, kan disse kræve valgt en Kontrolkomité. Denne har da Ret til at foretage Undersøgelse af alle Bedriftens Forhold og alle Regnskaber. Finder den noget at udsætte, forelægges det for Bedriftsraadet.

Hvis Bedriftsraadet ikke vedtager sine Beslutninger med alle Gruppers Stemmer, gaar Sagen til et Distriktsraad, eventuelt til et Landsraad, som har den diktatoriske Myndighed til at træffe endelig Afgørelse.

Denne Lov skal omfatte alle norske Virksomheder indenfor Haandværk, Handel og Industri.

Hvad Virkningen af en saadan Lov vil være, er ikke vanskeligt at se.

Medens Ejendomsretten til en Bedrift, det være en Haandværkerbedrift eller en Industrivirksomhed, nu betyder, at Ejeren maa bære al Risiko, maa hefte for Arbejdsløn og Gæld, og maa finde sig i, hvis Virksomheden i hans Hænder giver Underskud, at betale

dette til sidste Hvid og Øre, og naar ydermere Virkningen er den, at en manglende Evne til at udrede dette Underskud bevirker, at Virksomheden erklæres Konkurs, og han kommer ind under Konkurslovgivningen med Fare for Tab af en Række borgerlige Rettigheder, saa svarer dertil paa den anden Side hans Ret til at tage Beslutninger, til at antage eller afskedige de Mennesker, som han mener at kunne bruge, til overhovedet at forvalte sin Virksomhed og sin Handel frit og uhindret indenfor Lovens rette Grænser. Fratager man ham Bevægelsesfriheden, mister han derved tillige Evnen til frit at kunne varetage sine Interesser, og tilbage bliver da kun Risikoen. Vil man fratage den private Virksomhed dens Bevægelsesfrihed, maa man konsekvent ogsaa fritage den for Risikoen.

Skal det under en eller anden Form være Samfundet, der bestemmer, hvorledes der skal disponeres, saa maa det ende med, at Samfundet ogsaa tager Følgerne heraf i Form af et eventuelt Tab. Naar dette *ikke* er Meningen, betyder det, at man ad denne Vej simpelt hen vil sætte Privatkapitalen Stolen for Døren og tvinge den til at abdicere. Der er heller ingen Tvivl om, at hvis en Ordning som den foreslaaede norske gennemføres konsekvent, saa vil den private Kapital og den private Bedrift meget hurtigt abdicere. I stort Omfang vil Bedrifternes Ejere opgive Virksomheden og tilbyde denne til det Samfund, som ønsker at gennemføre Socialiseringen.

Det staar for mig som ganske utvivlsomt, at et Forslag som det af den norske Komité's Flertal fremsatte, som inderst inde tilsigter Socialiseringen, ogsaa forholdsvis hurtigt vil medføre den, hvis det gennemføres.

Det er ikke nødvendigt i denne Forsamling at gaa nærmere ind paa det Spørgsmaal, hvad Virkningerne heraf vil være, hvorledes det overhovedet vil gaa med Produktionen i et Samfund, hvis Erhvervsvirksomheder er socialiserede. Skal jeg i faa Ord karakterisere

Virkningen heraf, vil jeg sige, at medens det nuværende System med privat Ejendomsret har en overordentlig Evne til at anspore og ægge den enkelte til anstrengt Flid for at forbedre sin Stilling og forøge sine Indtægter, saa vil en gennemført Socialisering ganske tilintetgøre denne Spore, føre til almindelig Ligegyldighed og fuldkommen Mangel paa Interesse for Bedriften som saadan, for Produktionens Forøgelse eller for egen Præstation udover det nødtørftige. Forholdsvis hurtigt vil dette føre til Produktionens enorme Nedgang og til Samfundets relative og absolute Forarmelse.

Det er med Rette fremhævet, at alle social-demokratiske Beregninger i den af Social-Demokraterne udtænkte Samfundsmekanisme strander paa rent psykologiske Momenter. For at den socialistiske eller kommunistiske Stat skulde svare til Idealerne, maatte Menneskene være ganske anderledes end de er, Drivfjedrene til deres Handlinger af en højere og ædlere Art, end Tilfældet er. I Opdragelse som i Samfund er det umuligt alene at regne med Altruismen, med Viljen og Trangen til at hengive sig selv for andres Lykke, der maa regnes med Egoismen som en saare stærk Magt, der vel maa tøjles og tæmmes, men umuligt kan undværes som Drivkraft.

Jeg har opholdt mig ved det norske Forslag. Det ligger nær at se paa de Forslag, som foreligger fra dansk social-demokratisk Side.

Forslagene til de 3 Socialiseringslove, som de er kaldt i »Social-Demokraten«, offentliggjordes i »Social-Demokraten« den 22. September i Aar og omfatter:

1. Lov om offentligt Tilsyn med Erhvervsvirksomheder.
2. Lov om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Erhvervsvirksomheder.
3. Lov om Handelsavance m. m.

Den første Lov er en Lov om et 16 Mands Erhvervsraad, en »overordentlig Kommission«, hvis Opgave er

at »følge Erhvervslivets Udvikling«, gøre Forslag til dets Fremme, paase at Virksomhederne drives »i Overensstemmelse med Samfundets Tarv«, og stille saadanne Virksomheder under regelmæssigt Tilsyn, som formodes at give et større Overskud end rimeligt er.

Det er denne sidste Del af Tilsynet, som Loven iøvrigt nærmest beskæftiger sig med. Raadet kan kræve alle Regnskaber forelagt, i givet Fald foreskrive Regnskabsformen og kan paa alle Maader forlange Oplysninger om og Indblik i Virksomheden. De af Raadet indhentede økonomiske Oplysninger skal være tilgængelige for alle og enhver.

Finder Raadet, at Fortjenesten er for stor, skal Priserne nedsættes, først gennem Forhandling, siden gennem af Indenrigsministeriet dikterede Maksimalpriser eller paa anden Maade.

Forslaget om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Erhvervsvirksomheder giver ikke detaillerede Regler, men optrækker Hovedlinierne. Loven gælder kun Industri og Haandværk, men til Gengæld alle Virksomheder indenfor disse med mere end 5 Arbejdere.

Arbejderne skal have *Medbestemmelsesret* i

1. Kontrolen med Overholdelsen af Arbejdsoverenskomster og Arbejderbeskyttelse.
2. Antagelse og Afskedigelse af Arbejdere og disses nærmeste Arbejdsledere.
3. Affattelsen af Virksomhedens Aarsregnskab.

I denne Anledning er Ejeren pligtig at meddele Kontroludvalget Oplysning om Virksomhedens Drift i en saadan Form, at der kan opnaas fuld Forstaaelse af, hvorledes Virksomhedens økonomiske Resultat fremkommer.

Af Kontroludvalget i hver Virksomhed vælges Halvdelen af og blandt Arbejderne, Halvdelen af Fagforeningen. Opnaas der ikke Enighed, afgør Erhvervsraadet Sagen.

Begge disse Love har det til fælles, at de søger at give Arbejderne Nøglen i Haanden til Socialiseringen. Den politiske Karakter er understreget ved de politi-

ske Valg til Erhvervsraadet (Flertallet vælges af Minister og Rigsdag), og ved Fagforeningsvalget til Kontroludvalgene.

I deres Form er disse Love forsigtigere og mere almindeligt holdte end den norske Arbejderkomité's Flertalsforslag. Hvad de tilsigter og vil betyde efter deres Formaal er derimod ikke meget afvigende. Et enkelt ganske vilkaarlig valgt Eksempel vil bedst belyse, hvorledes disse Loves Virkning kan blive.

Lad os antage, at der klages over, at Skræderne tager for høje Priser. Erhvervsraadet vil da indkalde alle eller et stort Antal Skræderregnskaber. Er Formen for Regnskaberne ikke tilfredsstillende, vil en ny Form blive foreskrevet. Finder Raadet, at alle eller nogle Skrædere tager for stor Avance, fastsættes Maksimalavance eller Maksimalpriser. Hos hver Skrædermester, som beskæftiger flere end 5 Personer, oprettes et Kontrolraad, hvoraf Halvdelen bestaar af Arbejdere fra hans egen Virksomhed, Halvdelen indsættes af Fagforeningen. Skrædermesteren kan nu ikke uden Enighed med Kontrolraadet, altsaa ikke uden dettes Tilladelse,

antage Folk.

afskedige Folk,

heller ikke Tilskærere, Formænd eller Kommisser. Han maa forelægge et Aarsregnskab for Raadet og forklare det i alle Enkeltheder.

Er Kontrolraadet ikke tilfreds, klager det til Erhvervsraadet, som da udsteder de fornødne Ordrer, hvorefter Mesteren haver at rette sig.

Det vil ikke være nødvendigt nærmere at skildre Virkningerne af disse Love paa de Vilkaar, hvorunder Ejeren, Mesteren, vil komme til at virke, og det er ikke vanskeligt at se, at som første Trappetrin paa Vejen mod Socialiseringen er disse Love særdeles brugbare.

Vender vi os nu fra Norge og Danmark til de større Lande, fortjener ganske særligt i denne Sammenhæng England at komme i Betragtning. Der foreligger i

England fra en i Løbet af Krigen nedsat Kommission, den saakaldte Whitley-Kommission, udførlige Forslag og Betænkninger, der beskæftiger sig med Spørgsmaalet om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen. Ved at studere disse Betænkninger vil man hurtigt komme til det Resultat, at det her ikke drejer sig om Forslag bestemt til at støtte de socialistiske Bestræbelser for at gøre sig til Herre over Kapitalen, men at det meget mere er Forsøg paa i det daglige Liv at forsone Modsætningerne mellem Kapital og Arbejde. Tilsyneladende i det rent Ydre er der en vis Lighed mellem det foreliggende engelske Forslag og den norske Kommissions Flertals Forslag, idet der foreslaas etableret works-councils, districts-councils og industrial-councils, altsaa 3 Stadier som i Norge. Men hvad der saaledes foreslaas i England er Forhandlingsformer for Arbejdernes Interesser i Bedriften. Det kan kortelig siges, at hvad der saaledes foreslaas, er kendt og i en Aarrække i det væsentlige praktiseret her i Landet.

Det danske System.

Vi har her i Danmark jo for længst gennemført de kollektive Overenskomster. De sociale Kampe, vi nu kender, drejer sig jo i Virkeligheden om, hvorvidt man skal fortsætte ad denne Vej eller, som Syndikalisterne ønsker, bortsprænge de kollektive Overenskomster og det derpaa opbyggede System for at give Plads for den fri Aktion, hvis Formaal er at trænge den private Ejendomsret og det private Erhverv tilbage og tvinge begge til Underkastelse.

Systemet af kollektive Overenskomster, der omtrent omfatter alle danske Arbejdsforhold udenfor Landbrug og Skovbrug, og i den sidste Tid ogsaa breder sig i disse Erhverv, svarer til store Central-Organisationer paa begge Sider. Systemet har for længst med ført Trangen til og Nødvendigheden af Forhandlingsorganer til Behandling af alle Stridsspørgsmaal, som vedrører Arbejdernes Interesse i Bedriften. Mest ud-

formet er dette Forhandlingssystem indenfor den danske Maskin- og Metalindustri som en naturlig Følge af, at denne Industris kollektive Overenskomster hører til dem, som tidligst blev udførligt udformet. Lad mig da her kortelig anføre, hvori dette System bestaar.

Naar der paa en Virksomhed indenfor Jernindustrien fra Arbejdernes Side rejses Klage over et Forhold, der giver Anledning til Misfornøjelse, det være sig et rent Lønforhold, en Akkordprisliste, en Værkførers Adfærd, Arbejdstidens Ordning, utilfredsstillende hygiejniske Forhold etc., saa kan en saadan Klage passere følgende Instanser:

1. Klage til Virksomhedens Ledelse, henholdsvis Ejerne.
2. Forhandling mellem disse og de dertil af Arbejderne valgte faste Tillidsmænd.
3. Hvis ikke Enighed opnaas ved denne, Forhandling mellem de samme Parter under Tilkaldelse af to Mæglingsmænd, en valgt af Arbejdsgivernes Organisation, en af Arbejdernes Organisation. (Mæglingsmøde).
4. Opnaas heller ikke her Enighed, da en Forhandling mellem de to Organisationers Bestyrelser under Tilkaldelse af Parterne. (Timandsmøde).
5. Og naar endelig heller ikke dette fører til Enighed, og saafremt det paaklagede Forhold drejer sig om et overenskomstmæssigt Forhold, henvises Striden til Behandling og Afgørelse for en faglig Voldgiftsdomstol.

Det vil ses, at man ogsaa her har 3 Trin i Forhandlingerne, samt som Kronen paa det hele, eventuelt en voldgiftsretslig Afgørelse. Dette er nu ikke en Ordning, der kun eksisterer paa Papiret. Det er en Ordning, der i Aarenes Løb har behandlet et overordentlig stort Antal Sager. Til Belysning heraf skal jeg nævne følgende Tal: I Tiaaret 1909—18 behandledes indenfor Jern- og Metalindustrien ved Mægling ialt 2842 Sager. I et Aar som 1917 behandledes ved

Mægling 446 Sager, deraf gik 102 til Behandling paa Timandsmøde, og deraf atter 15 til faglig Voldgift.

Hele dette saakaldte Tillidsmandssystem har naturligvis sine Vanskeligheder og sine Mangler. Det er et System, der kan bruges baade til at befordre Enighed og Forstaaelse og til det modsatte, men de her oplyste Tal om Antallet af Sager, der i Aarenes Løb er behandlet paa denne Maade, giver i sig selv Svaret paa Spørgsmaalet om Systemets Betydning. Naar der i denne Industri, som er en af Landets største, (det samlede Antal af Arbejdere paa Virksomheder under Jernindustriens Sammenslutning andrager for Tiden 31 475), ikke har været nogen almindelig Lønkamp siden Aaret 1903, saa ligger det nær at antage, at Forhandlingssystemet ved sin Evne til enkeltvis at bringe Stridsspørgsmaalene ud af Verden, har været en i høj Grad medvirkende Faktor.

Det vil ses, at der er stor Forskel paa et System som dette, eller som det i mange Retninger tilsvarende, der anbefales af Whitley-Kommissionen, et System, der har til Opgave at etablere Forhandlinger mellem Arbejdsgiverne og Arbejderne om Spørgsmaal vedrørende Arbejdernes Interesse i Bedriften paa den ene Side, og paa den anden Side et System, der i egentlig Forstand gaar ud paa at give Arbejderne Del i Ledelsen. Forskellen svarer imidlertid til Forskellen i Formaalet, til det man søger at opnaa ved at kræve Deltagelse for Arbejderne i Bedriftens Ledelse, og det er i Overensstemmelse hermed, at man søger at gennemføre dette ad Lovgivningens Vej og ikke ad den frivillige Overenskomsts Vej.

De kooperative Foretagender.

Naar der rejses Krav om en saa revolutionerende Lovgivning som den, der kræves saavel af norske som af danske Social-Demokrater, ligger det nær at spørge: Hvorfor ikke føre Beviset for disse Tilstandes Mulighed ad Erfaringernes Vej? Hvorfor vil man

ikke foretrække at bevise i Praksis, at sligt kan ordnes og gennemføres paa tilfredsstillende Maade, og hvorfor ikke vente, indtil dette Bevis er ført, forinden man skrider til Lovgivning, hvis det ikke, hvad der vilde være det eneste naturlige, var langt bedre at overlade det til Frivilligheden og Livet selv at lade de formentlige højere Former afløse de lavere? Vi har jo ogsaa her i Landet kooperative Bedrifter, endda af ret stort Omfang, Bedrifter som ikke tilhører Privatmand eller Aktieselskaber, men hvis Udbytte formentlig er bestemt til helt og holdent at tilfalde de i Bedriften beskæftigede. Jeg behøver kun her at nævne en saa omfattende og stor Bedrift som *Arbejdernes Byggeselskab,* der har overtaget en stedse større Del af Byggeriet her i Kjøbenhavn.

Det er naturligt at spørge: Hvilke Erfaringer er der gjort i et saadant Selskab? Deltager ikke Arbejderne her i Virksomhedens Ledelse, og hvilke Virkninger har dette da haft? Er der derigennem paavist bedre Forstaaelse mellem Virksomhedens Ledelse og Arbejderne, større Interesse hos Arbejderne for Virksomheden som saadan? Er der derigennem vist, at dette er Vejen til social Fred? Herom foreligger intet for Offentligheden. En upartisk Vurdering heraf vilde sikkert være af ikke ringe Interesse. Skulde denne vise, at der virkelig i en saadan kooperativ Virksomhed gennem Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen er opnaaet noget værdifuldt, hvorfor da ikke gaa videre ad den kooperative Virksomheds Vej?

Den kooperative Virksomhed tilsigter jo paa een Gang at forbeholde hele Udbyttet for Virksomhedens Arbejdere og Funktionærer og at gøre dem til Ejere og dermed ogsaa til Ledere af Virksomheden. Denne Vej staar frit aaben. Der har maaske været Tider, hvor det var saare vanskeligt at iværksætte Foretagender af denne Art, at skaffe Midlerne dertil, at bryde Konkurrencemodstanden mod dem, men dette er formentlig ikke mere Tilfældet. Og der er da intet i Vejen for ad Frivillighedens Vej at føre Beviset for

Muligheden af en saadan Ordning, som er bestemt til at afløse den nuværende Form for Privatejendom og privat Virksomhed.

Dette Bevis skyldes endnu, og jeg nægter ikke, at jeg ikke tror, man er i Stand til at føre dette Bevis. Jeg tror ikke, at der fra de kooperative Foretagender foreligger Beviser for, at man kan indføre en Slags parlamentarisk Ledelse i Bedriften. Dette strider ogsaa mod al naturlig menneskelig Erfaring. Det, det kommer an paa i det daglige praktiske Liv, er først og fremmest Ledelse, dygtig Ledelse, Ledelse som er i Stand til at tage de rette Beslutninger og faa dem iværksat. Et Lovgivningsmaskineri har baade Ret og Pligt til at betænke sig 10 Gange, før man udformer nye Love, i Arbejdet gælder det om, at Ledelsen er saa erfaren og dygtig, at den ikke spilder Tiden med vidtløftige Betænkeligheder eller Diskussioner, men tvertimod ved at handle og har Myndighed dertil.

Den, der har deltaget i Forhandlinger af den Karakter, som jeg nævnede under Omtalen af Jernindustriens Forhandlingssystem, har meget ofte hørt Klager over Ledelsen. Gaar man til Bunds i disse Klager, vil en opmærksom Iagttager snart opdage, at det, der klages over, ikke er Ledelsens Ret til at tage Beslutninger, men i Virkeligheden dens Mangel paa Evne til at gøre dette paa rette Maade. Vore Dages Arbejder vil selvfølgelig respekteres i sin Personlighed, behandles høfligt og hensynsfuldt, men han ønsker tillige at faa klar Besked og at faa rigtig Besked. En Samling Arbejdere, der mere eller mindre alle vil tage Del i Beslutningerne, faar intet udrettet. Arbejdernes Deltagelse i selve Fabrikens Ledelse er en Selvmodsigelse og en Utopi.

Noget helt andet er det, at der bør gives den videst mulige Adgang for Arbejderne til at forhandle om deres Interesser, at begrunde deres Krav og at høre, hvad den anden Part dertil kan have at indvende. Hvad man end kan bebrejde Udviklingen her i Landet og Forholdet mellem Arbejdsgiverne og Arbej-

derne, det lader sig ikke gøre at grunde denne Klage paa Forestillingen om, at danske Arbejdere ikke har vidtgaaende Lejlighed til at føre Forhandlinger om deres Interesser. Forestillingen om Arbejdsgiveren som den brutale Enevoldsmagt og Arbejderne som den uselvstændige Skare, der ikke har noget at sige, har intet med Virkeligheden at gøre. Hvis Magten skulde søges paa den ene Side mere end paa den anden, er det for Tiden mere naturligt at regne med Overmagten hos Arbejderne, en Overmagt, som de har vidst at benytte, og som allerede har ført til Forhold i Haandværk og Industri, som rummer meget store Farer for Fremtiden, i første Linie for Arbejderne selv.

Ligesom jeg er en Tilhænger af Tanken om at naa til *Arbejdernes Deltagelse i Udbyttet,* er jeg en Tilhænger af Tanken om *ad Forhandlingens Vej at tilvejebringe Udjevning af Stridighederne med Arbejderne og Forstaaelse af de fælles Interesser* i Bedriftens Fremgang. De Vanskeligheder, som stiller sig i Vejen for at naa frem ad denne Vej, skriver sig imidlertid *ikke* fra Arbejdsgiverne. Man kan paa en Maade sige, at de heller ikke skriver sig fra Arbejderne, idet der utvivlsomt hos det store Flertal af Arbejdere vil være fuld Sympati for en Udvikling af denne Art, derimod skriver de sig fra de sociale og politiske Teorier, som for Tiden behersker de danske Arbejderfagforeninger. Den marxistiske Socialisme vil ikke tillade en Ordning, hvorved Arbejdsgivere og Arbejdere i en enkelt Bedrift finder hinanden i fælles Forstaaelse. Den vil holde Klassekampen vedlige, vil søge at uddybe enhver Afstand og enhver Modsætning mellem Interesserne, fordi den tror paa, at det gælder om at udrydde den ene Interesse, at tilintetgøre Arbejdsgiverne og den private Ejendomsret. Social-Demokraterne er for kloge til at gøre dette med eet Slag, men de er dygtige til at fastholde Maalet og nærme sig det, selv om det skal ske ad Omveje. Dertil kan man bruge et Krav om Arbejdernes Deltagelse i Fabri-

kens Ledelse, og dertil kan man ogsaa bruge Kravet om Statens fortsatte Tilsyn med Produktionen og Priserne.

Statens Kontrolvirksomhed (Trustloven).

De Forhold, hvorunder vi har levet under Krigen, Afspærringen af Tilførslerne, den uhyre Varemangel, har fremkaldt Tilstande, som under selve Krigen paakaldte Statsmagtens Indgriben for at forhindre store økonomiske Vanskeligheder eller omfattende Misbrug af Situationen. Vi har derved haft Lejlighed til at gøre omfattende Erfaringer om saavel Fordelene som Manglerne ved en saadan Statsadministration af Produktionen. Heldigvis er der overvejende Enighed om, at Manglerne er en Del større end Fordelene, og den Opfattelse har sejret, at det gælder om at afvikle Krigstidens Tvangsforanstaltninger og lade Næringsfriheden genindtræde i sin Ret.

Men fra den Side, hvor man ønsker om muligt at holde Systemet af Statsindgreb vedlige, har man valgt en enkelt Vej, et enkelt Omraade, hvor man tror at kunne holde Stillingen. Jeg sigter derved til Forslaget om en Lov om *Tilsyn med monopolagtige Virksomheder,* den saakaldte Trustlov. Som bekendt gaar denne ud paa at indsætte en offentlig Kommission, som skal have Ret til at kræve alle Oplysninger, der vedrører en eller flere Virksomheder, som af en eller anden Grund antages at have et Monopol, eller som ved Sammenslutning udøver en afgørende Indflydelse paa Prisansættelsen. Medens vi, som er Producenter, i Almindelighed kun er Producenter paa et enkelt Omraade, er vi jo alle Forbrugere paa en Mængde Omraader. Man apellerer derfor ikke forgæves til vore Interesser, naar man appellerer til vore Interesser som Forbrugere, som Købere. Man appellerer ikke forgæves til os, naar man regner med, at ingen af os ønsker at faa ublu Priser dikteret af den ene eller den anden Sammenslutning. Derfor har Trustlo-

ven alle Betingelser for at være en populær Lov, for at kunne gennemføres, uanset om man iøvrigt er stemt mere eller mindre for Statsindgreb eller for Næringsfrihed. Derfor maa man ogsaa være ganske særlig opmærksom paa den Lov, der her er Tale om, saa at man ikke af den berettigede Sympati for Kampen mod Misbruget lader sig føre ad andre Veje, end dem man egentlig selv har villet.

Det er denne Fare, som Trustloven frembyder i den Skikkelse, hvori den er forelagt. Det er en almen Tro, at Trustloven særlig er rettet mod Industrien, og ganske specielt mod visse Grene af Industrien, der antages i større eller mindre Grad at have Trustens Karakter og sidde inde med et Monopol. Jeg beder nu imidlertid om at man vil lægge Mærke til, at vi her har at gøre med en Række Forhold, der under Krigen har været Genstand for indgaaende Prøvelse og Forhandling i den overordentlige Kommission. Det er den overordentlige Kommission, hvem det var paalagt at gøre Indstilling om en Trustlov. Hvorfor var dette paalagt Kommissionen? Naturligvis fordi man gik ud fra, at *her* var Erfaringerne om Misbrugene, *herfra* kunde man give Oplysning om, hvad Krigsvirksomheden havde lagt for Dagen, *herfra* kunde man anvise de rette Veje og Midler. Men det er da værd at lægge Mærke til, at Kommissionen selv har benægtet at være i Stand dertil. Der foreligger ikke i Forslaget fra Kommissionen nogen Redegørelse for Erfaringerne under Krigen, som paaviser Tilstedeværelsen i Danmark af Truster eller Nødvendigheden af at lovgive mod dem. Under Forhandlinger mellem Kommissionen og Industriraadets Delegerede blev det med megen Tydelighed udtalt fra Kommissionens Ledelses Side, at der ikke under Krigen forelaa Erfaringer, som gjorde det muligt for Kommissionen at foreslaa positive materielle Retsregler til Forhindring af Overgreb fra Trusters Side. Ved positive materielle Retsregler maa der forstaas saadanne Bestemmelser, som foreskriver, hvad der er lovligt eller ulovligt. Saa-

ledes er jo nemlig den amerikanske Trustlovgivning udformet. Den fastslaar, at visse Former for Samarbejde, Prisansættelse eller Konkurrence er ulovlige. Dermed ved da Borgerne, hvad de har at rette sig efter, dermed kan ogsaa Diskussionen om det mere eller mindre berettigede i saadanne Bestemmelser føres for Offentligheden. Saadanne Bestemmelser indeholder det foreliggende Lovforslag ikke. Heller ikke nøjes Lovforslaget med, i Lighed med hvad man har gjort tidligere her i Landet, naar man skred til social Lovgivning, at give den fornødne Bemyndigelse til Forarbejderne. Andetsteds, i Norge og England, er man gaaet denne Vej. Man har udrustet en Kommission med Ret til at kræve alle mulige Oplysninger for paa Grundlag af disse Oplysninger at bygge en Lovgivning.

Den Mellemvej, man gaar i den danske Lov, ser ret uskyldig ud, men maa dog siges at være meget betænkelig. Den giver nemlig Kommissionen Ret til at kræve alle Oplysninger, men dernæst ogsaa Ret til paa Grundlag af disse at fremsætte Udtalelser om, hvorvidt de paagældende Virksomheder har forsyndet sig eller ikke. Da der ikke foreligger Lovbestemmelser, overlades det til Kommissionens Skøn selv at finde, hvad der maa anses for tilladelig og hvad for utilladelig Forretningsførelse, hvad der er berettiget og hvad der er ubu Avance, hvad der er berettiget og hvad der er uberettiget Konkurrence.

En saadan Offentliggørelse, en saadan offentlig Dom, kan jo ganske vist ikke umiddelbart føre til Indgreb i Virksomheden, men ingen vil være i Tvivl om, at den vil have en saare vidtrækkende Betydning og stemple de paagældende Virksomheder, de paagældende Sammenslutninger som Samfundets Fjender. Naar der da, paa Basis af disse Offentliggørelser, af Ministeren skal fremsættes Forslag til Rigsdagen om særlig Lovgivning i denne Anledning, saa kan det saare let hænde, at denne Lovgivning vil finde Sted under Trykket af en i alle Kredse dannet offentlig Me-

ning, der ikke har dannet sig paa Grund af en selvstændig Prøvelse af Spørgsmaalet, men er den umiddelbare Frugt af Kommissionens Erklæring.

Ifølge Forslaget bliver Kommissionen delvis politisk sammensat. Dette vil sige, at Kommissionen og dens Virksomhed kan blive benyttet af dem, der kræver den bestaaende Samfundsordning omformet, til at arbejde hen imod dette Maal, og ingen kan være i Tvivl om, at dette vil blive forsøgt. Man er i den offentlige Debat hidtil nærmest gaaet ud fra, at Lovforslaget, som anført, særlig tager Sigte paa store industrielle Bedrifter og Sammenslutninger. Jeg maa i denne Sammenhæng have Lov til at gøre opmærksom paa, at der foreligger Udtalelser fra Formanden for den overordentlige Kommission, Overformynder Friis, som er støttet fra anden Side indenfor Kommissionen, som gaar ud paa, at man under Krigen intet Steds har mødt større Forstaaelse og bedre Støtte end i Industrien. Naar jeg altsaa fremsætter disse Opfattelser om Trustloven, beder jeg bemærket, at de ikke maa opfattes som noget Udtryk for Frygt for, at Undersøgelseskommissionens Arbejde af Industriens Prisansættelser vil bringe Materiale for Dagen, som kan stille Industrien i et uheldigt Lys, tvertimod, det modsatte vil være Tilfældet. Naar ikke desto mindre Loven med Rette møder Modstand fra Industriens Side, saa er det, fordi man ganske tydeligt har villet gøre denne Lov i *Praksis* i sin Anvendelse til en *Undtagelseslov for Industrien,* maaske fordi Industrien ikke antages at have en saadan politisk Indflydelse, at den er i Stand til at værge sig og derfor egner sig særdeles godt til politisk Syndebuk. Men dernæst ogsaa fordi det, som Loven vil medføre, det som bliver det virkelige Resultat, vil blive noget ganske andet, end det der nu tales om. Efter mit Skøn vil Loven, hvis den vedtages i den foreliggende Form, have to Virkninger. Den vil tillade systematisk at fremskaffe et Materiale, som kan bruges i Agitationen for Industriens Socialisering. Indvend ikke, at Kommissionen faar Tavshedspligt. Vi

behøver ikke at gaa længere end til Forsvarskommissionen og dens Tavshedspligt for at vide, hvad Tavshedspligten er værd, naar det gælder politiske Formaal. Ved Siden heraf vil Kommissionens Arbejde have en anden Virkning. Det vil hurtigt vise sig, at det egentlige Felt, paa hvilket Sammenslutningen om Prisansættelser spiller en Rolle, ikke ligger i Fabriksvirksomhederne, hvilket beror paa, at disse altid her i Landet maa arbejde med stadigt Henblik paa Verdensmarkedspriserne, og dette hvadenten de skal møde Konkurrencen paa de fremmede Markeder for vore Eksportvarer, eller paa det danske Marked overfor de fremmede Importvarer. Anderledes med Mellemhandelen. Den har Mulighed for ved Sammenslutning, enten lokalt eller for større Distrikter, at binde sin Avance. Den overordentlige Kommissions Resultater under Krigen vil bekræfte, hvad jeg siger, at Opmærksomheden vil komme til at dreje sig om Mellemhandelen og ikke om de egentlige Producenter.

Men et saadant omfattende Tilsyn med Prisansættelsen betyder jo, at den overordentlige Kommissions Virksomhed fortsættes. I Stedet for at drage Fordel af den frie Konkurrences Evne til at nedbringe Priserne, vil man fortsætte med Undersøgelser og Forhandlinger, der atter fører til Overenskomster, hvis Virkning i Virkeligheden ikke vil blive Prisreduktion, men meget snarere Prisforhøjelse. Naar der under Krigen for en Vare er indført Maksimalpris, har Virkningen i mange Tilfælde vist sig at være Prisforhøjelser, idet Maksimalprisen opfattedes som en af Staten sanktioneret Pris, som ingen behøvede at gaa under. Psykologisk virkede Maksimalpriserne i mangfoldige Tilfælde ikke som det, de var bestemt til, en højere Grænse, men som en vedtaget Minimalpris.

Industriraadet har givet Udtryk for sin Opfattelse af det forelagte Problem og det forelagte Lovforslag ved i en Skrivelse til den overordentlige Kommission at anmode om, at Loven enten maa formes saaledes, at der gives positive Bestemmelser for, hvad der er tilladt eller forbudt med Hensyn til Samvirken og

Prisansættelse, eller indskrænkes til en Undersøgelse, ikke med det Formaal i de enkelte Tilfælde offentlig at fælde Dom og optræde som Kriminaldomstol, men med det Formaal at samle Materiale, hvorpaa en Lov med positive Bestemmelser kan bygges.

Industrien paakalder alle andre Erhvervs Interesse for dette Spørgsmaal. En Lov som den foreslaaede vil vende sig mod alle andre Erhverv, mod Landbruget med dets store Sammenslutninger, hvis Prisansættelser har vidtrækkende Indflydelse, mod Handelen i alle dens Former, mod Haandværket, der i ikke mindre Grad kender Fællesbehandling af Prisspørgsmaal f. Eks. ved Arbejdsbortgivelse, ved fælles Priskuranter etc.

Den eneste Klasse, mod hvilken Loven ikke synes at vende sig, er Arbejderklassen, og det er saa meget mærkeligere, som Arbejderklassen er den eneste Stand her i Landet, der sidder inde med virkelige Monopoler, Monopoler, der er omhyggeligt omgærdede og haandhæves med den største Kraft og Styrke. Jeg behøver kun at henvise til et saadant Monopol som Havnearbejdernes. Naar Havnearbejderne ikke vil stille deres Arbejdskraft til Disposition for de engang vedtagne overenskomstmæssige Priser, hævder de et Monopol, som faktisk forbyder alle andre at udføre Arbejdet. Og som det er med Havnearbejderne, er det jo paa de fleste andre Omraader.

Jeg gentager, at Industrien har ingen Frygt for Virkningen af at lægge sine Tal, sine Prisberegninger, sin Avance, paa Bordet. Dette har den nu i en Aarrække gjort overfor den overordentlige Kommission, overfor dennes forskellige Udvalg eller overfor Bygningsmaterialenævnet. Hvad Industrien frygter af denne Lov for sit Vedkommende er meget mere saadanne Indgreb i Industriens Dispositionsret, en saadan Hemning af dens Bevægelsesfrihed, at dette vil vise sig at være skæbnesvangert for Erhvervet som saadant. Naar de ledende Mænd i Industrien skal anvende en stor Del af deres Tid paa at forklare deres Dispositioner, paa at begrunde og bevise Rigtigheden

af disse, maaske til den ene Side til Arbejdernes Kontrolraad, til den anden Side til Kommissionen, og naar Kommissionen da, i Lighed med hvad der er sket under Krigen, maa tage sig Tid til disse Undersøgelser, og maa bede om, at Bedrifterne intet foretager sig, inden den har endt sine Undersøgelser, saa faar vi en død Haand lagt paa Virksomheden, Tiden anvendt til vidtløftige og unyttige Diskussioner, Bevægelsesfriheden hemmet, og som Resultat af det hele, en Svækkelse og Hemning af Erhvervet. Men de Tider, vi gaar i Møde, og under de Forhold, vi befinder os, er intet mere overflødigt og unyttigt end denne Foranstaltning. Den gaar ud fra en urigtig Forestilling om, at der overhovedet her i Landet findes Truster og Monopoler, som om den udenlandske Konkurrence ingen Indflydelse havde.

Og hvorledes er saa Forholdet? Har vi Toldskranker, der tjener til at holde Udlandet ude? Er ikke meget mere Situationen den, at Toldbeskyttelsen her i Landet paa Grund af Pengenes Værdifald er sunket til et rent Minimum? Og hvad den udenlandske Konkurrence angaar, saa vil det meget hurtigt nu aabenbare sig, at denne har en Karakter og et Omfang, som i Sandhed maa tilintetgøre de sidste Forestillinger om Monopolmuligheder for dansk Industri. Det er lykkedes os her i Landet at oparbejde en Arbejdsløn, som er højere end i noget andet evropæisk Land, med hvilket vi konkurrerer, ikke alene højere, men meget betydelig højere. Dertil kommer Valutaforholdene, og Resultatet er da dette, at det Problem, som Industrien nu vil være stillet overfor, alene er dette: Kan den overhovedet blive ved at arbejde under de Konkurrenceforhold, som i al Fald truer en meget væsentlig Del af den danske Industri med fuldkommen Standsning?

Fra Industriens Side anser vi altsaa den foreslaaede Trustlov for ganske upaakrævet med Hensyn til Regulering af Priserne, og vi ser i den i Virkeligheden et Middel til at naa et helt andet Maal, et Middel til gennem stadig Kontrol med Produktionen at arbejde

henimod den af Social-Demokraterne ønskede Socialisering af de danske Erhverv. Industrien maa derfor indtrængende henstille i Erhvervenes, i Næringslivets, i Landets Økonomis Interesse, at Loven under sin Gang gennem Rigsdagen underkastes saadanne Ændringer, at *det politiske Moment fjernes,* og at Loven, saafremt man fastholder Ønsket om dens Gennemførelse, føres tilbage til *objektive og sagkyndige Undersøgelser,* uden at der tillægges det i denne Anledning nedsatte Nævn *dømmende,* navnlig *ikke fordømmende,* Myndighed.

8-Timers-Dagen.

Blandt de social-politiske Problemer findes der et enkelt, som indtager en Særstilling. Jeg sigter til Kravet om den forkortede Arbejdsdag, om *den 8-Timers-*Normal*arbejdsdag.* Som bekendt er denne ved Lov gennemført ved Virksomheder, der arbejder kontinuerligt, Dag og Nat. Dernæst er den 8-Timers-Arbejdsdag indført ved frivillig Vedtagelse mellem Fagforeningerne og Arbejdsgiverforeningen, altsaa for de mangfoldige Fag, som omfattes af disse Organisationer, i første Linie hele Industrien. Vi har her altsaa at gøre med et Forhold, hvor Kræfternes frie Spil i Samfundslivet har ført til en Ordning. Ikke desto mindre kræves der fra social-demokratisk Side en Lov, som fastslaar dette Forhold, og derved udvider det til alt og alle udenfor Vedtagelsens Kreds.

En saadan Lov tiltrænges ikke som Beskyttelseslov for Arbejderne, og der er den store Forskel mellem en frivillig Ordning og en lovfæstet Ordning, at den sidste kræver nye Embedsmandstilsyn, ny Politivirksomhed, og indfører nye Forbrydelser. Og den nye Forbrydelse er da den at arbejde udover 8 Timer.

Men Tiden turde ikke være inde til at fastsætte Straf for Arbejde, og der er liden Mening i at fratage, ikke alene Arbejdsgiverne, men ogsaa Arbejderne, Friheden til at slutte Overenskomster paa dette Omraade. Arbejdsvilkaar er saa overordentlig forskellige.

Der er en himmelvid Forskel mellem forceret legemligt eller forceret aandeligt Arbejde paa den ene Side og en simpel Vagt- eller Tilsynsvirksomhed paa den anden Side, saa at en summarisk eller ensartet Afgørelse af ganske uligeartede Arbejder-Vilkaar intet har med de naturlige Forhold at gøre. Det er en kunstig teoretisk Betragtning, der oprindelig er formet af rent agitatoriske Grunde og som saadan har haft sin Mission. I denne Sammenhæng bør man ikke glemme eller overse, at Fredstraktaten foreskriver, som en af Opgaverne for Folkenes Forbund, en international Drøftelse af Problemer af denne Art, og at den første Konference i denne Anledning netop nu er sammenkaldt i Washington. Blandt de Problemer, der staar allerøverst paa Listen, er Spørgsmaalet om 8 Timers Arbejdsdag. Det har her i Landet, hvor vi har indført den 8-Timers-Arbejdsdag ad Frivillighedens Vej, ingen Hast med at lovgive paa dette Omraade. Det vil kun være naturligt og forstandigt at afvente Resultatet af de internationale Forhandlinger.

De kollektive Arbejdsaftaler.

En Prøvelse af det i Fredstraktaten opstillede Program for international Behandling af Arbejderspørgsmaalene viser, saaledes som jeg havde Lejlighed til nærmere at udvikle under den interparlamentariske Konference i Stockholm i September Maaned, at en Række af de Problemer, som nu tænkes behandlet internationalt, i væsentlig Grad har fundet deres Løsning i de skandinaviske Lande. Dette gælder jo ikke mindst et Spørgsmaal som det, der nu er Genstand for aaben Kamp i De Forenede Stater, nemlig om *kollektive Arbejdsaftaler* mellem Arbejderne og Arbejdsgiverne. Et mere gennemført System af kollektive Aftaler, end det som findes i Danmark, kan ikke paavises i noget andet Land. Det er sandsynligvis kun ganske faa Lande, som i denne Henseende kan ligestilles med Danmark. Hertil slutter sig da atter det hele Forhandlingssystem, som jeg for en enkelt Indu-

stris Vedkommende har haft Lejlighed til at omtale nærmere. Gennem hele dette System har Arbejderne i Danmark skaffet sig en omfattende Lejlighed til at hævde og forsvare sine Interesser, en Lejlighed, som jo heller ikke er ladet ubenyttet, og som jo i hvert Fald paa Lønomraadet har ført til Resultater, som man kun kan se paa med stor Betænkelighed, fordi det synes tvivlsomt, om de opnaaede Fordele er holdbare.

Mod hele dette System er der nu i den sidste Tid fra syndikalistisk Side rettet voldsomme Angreb, Angreb der er altfor velkendte til, at de behøver nogen nærmere Beskrivelse her. Den Omstændighed, at der indenfor et Aar har foreligget mere end 150 Tilfælde af Brud paa Overenskomster ved ulovlige Strejker, den Omstændighed, at den af Staten instituerede faste Voldgiftsrets Domme atter og atter er siddet overhørige, viser, at her kæmper to Retninger mod hinanden, her er paa Arbejdsomraadet stærke Kræfter, som, hvis de fører deres Krig igennem, vil omstyrte Systemet af kollektive Overenskomster.

Midlerne, der anvendes hertil, er den pludselige Strejke, det direkte Brud paa den bestaaende Arbejdsoverenskomst. Regeringen har da i Erkendelsen af det for Staten fuldkommen uholdbare i denne Situation for ikke længe siden nedsat et særligt Udvalg, bestaaende af Repræsentanter for Arbejdsgivere og Arbejdere samt af Lovkyndige, hvis Opgave skulde være at stille Forslag til at skaffe Respekt for Loven, til at standse det overordentlig stærkt voksende Tal af ulovlige Strejker.

Bedømmelsen af Fænomenet er noget forskellig, eftersom man tror, at de ulovlige Strejker er et øjeblikkeligt Udtryk for en ved forøget Dyrtid fremkaldt Nødstilstand, eller man i dem ser et bevidst Resultat af de ogsaa her i Landet prædikede syndikalistiske og bolchevistiske Teorier. At benægte disse sidstes Tilstedeværelse eller deres Indflydelse lader sig jo imidlertid ikke gøre.

Det vil være naturligt at afvente det Resultat, som det nedsatte Udvalg maatte komme til, og det maa haabes, at Udvalget, som utvivlsomt har det Hverv at arbejde hurtigt, ogsaa vil vise sig i Stand til at fremlægge en enig Indstilling, som omfatter alle de i Udvalget repræsenterede Parter, og som er skikket til at løse den Udvalget stillede Opgave.

Strejkerettens Begrænsning.

Hvad man i denne Sammenhæng ganske særligt maa fæste Opmærksomheden paa som selve Problemets Kerne, er ikke den egentlige *Arbejdsvægring*, skønt denne er overordentlig betydningsfuld og vidtrækkende, men derimod den med Arbejdsvægringen følgende *Arbejdsspærring*.

For at tage et praktisk Eksempel. Det er naturligvis Lovbrud og en stor Ulempe, naar f. Eks. Havnearbejderne i Kjøbenhavns Havn nægter at stille deres Arbejdskraft til Raadighed i Henhold til den af dem selv indgaaede Overenskomst, men dette bliver dog først til en katastrofal Handling derved, at det umuliggøres for andre, som maatte være villige dertil, at udføre det paagældende Arbejde. Det mægtige Vaaben i Syndikalisternes Haand er Arbejdsspærringen. Det er den Omstændighed, at saare faa i Danmark tør vove at optage et Arbejde, som af en eller anden nok saa lille Fagforening eller Gruppe af Arbejdere er erklæret for Skruebrækkerarbejde.

Jeg har i mine Indledningsord betegnet denne uskrevne Lov som den højeste Lov i Danmark, den der staar over Danmarks Riges Grundlov. Dette er ikke for stærke Ord, og Samfundet bør være opmærksom paa dette Forhold, som man før eller senere maa tage endelig og definitiv Stilling til. Skal vi alle underkaste os denne Grundlov, eller skal vi forsøge at begrænse den indenfor rimelige og taalelige Grænser?

Med Skruebrækkerloven til Vaaben kan en hvilkensomhelst lille Gruppe i Samfundet terrorisere alle andre, og uanset hvad alle andre maatte mene, tiltvinge

sig særlige Fordele. Vi har her at gøre med det uforfalskede Arbejdsmonopol, med Arbejdstrusten i dens farligste Skikkelse. Det er paa Tide, at dette Problem sættes under Debat, ikke af nogle faa særlig interesserede, men af det hele Folk. Det er det største politiske og økonomiske indre Problem, overfor hvilket vi er stillet. Det er Nøglen til Fremtiden. Det er det Middel, med hvilket man vil kunne arbejde sig hen mod Bolchevismen. Det er det Middel, hvormed man vil kunne ødelægge Landets Erhverv og Økonomi. Det er værd at lægge Mærke til, at man i de store Lande har taget Stilling til dette Spørgsmaal og gjort det paa meget bestemt Maade. Den nuværende engelske Regering har ikke alene i Ord, men i Handling meget bestemt protesteret mod Strejker, der ved at lamme Samfundet terroriserer dette. Den delvise flertalssocialistiske Regering i Republiken Tyskland har taget ganske tilsvarende Skridt. Man kan da ikke mere i Frihedens Navn og under Hensyn til demokratiske Regeringer i de store Lande kræve Arbejdsspærringsretten for en hvilkensomhelst tilfældig Gruppe af Arbejdere eller Funktionærer i dette Land.

Problemerne maa tages op til saglig Drøftelse.

Det ligger i Sagens Natur, at de her i Dag af mig berørte Problemer er saa omfattende og i sig selv rejser saa mange Spørgsmaal, at den korte Tid, der her staar til Raadighed for at behandle dem, er utilstrækkelig. Det følger deraf, at den Omtale, som jeg har kunnet skænke hvert af Problemerne, efter Sagens Natur kun kunde være saare ufuldstændig. Men vi staar jo ogsaa her midt i en Diskussion, som vil blive fortsat, indtil Klarhed er vundet eller Afgørelse truffet. I denne Diskussion tør Industriens Mænd ikke holde sig tilbage. Lad det end være saa, at de hver for sig har nok i den daglige Byrde, at de Opgaver, der foreligger, er saa vanskelige at overskue og stiller saa store Krav til hver enkelt, at det er svært at finde Tid til ogsaa at deltage i Diskussionen om de almene Pro-

blemer; her bør vi alligevel ikke holde os tilbage. Selvom vi hver for sig vilde foretrække at koncentrere Arbejdet om det nærmest foreliggende og skyde Ansvaret for, hvad Fremtiden maatte bringe af Socialreformer, fra os, saa maa vi gøre os klart, som danske Statsborgere, som gode danske Mænd, at det er vor Pligt at lægge vor Erfaring og vor Indsigt i Vægtskaalen. Der findes blandt Industriens talrige Ledere en betydelig Forstaaelse af og Indsigt i disse Problemer, som ikke kan undværes og mindst af alt erstattes af Betragtninger fra Teoretikere, de være nok saa interesserede og nok saa velmenende i deres Bestræbelser for at undersøge Problemerne.

Alle Teoretikere har en Tendens til at behandle Problemerne mekanisk. Selve den mekaniske Behandling fører endog direkte til Forestillingen om den aandelige Mekanisering. Altfor ofte glemmes her de vigtige psykologiske Momenter, som i Samspillet mellem dem, der arbejder i samme Bedrift, har saa vidtrækkende Betydning. Ogsaa dette, at den abstrakte, teoretiske og skematiske Forhandling af Problemerne overser meget vigtige Kræfter, ogsaa dette kalder paa dem, som selv er med i Samspillet.

Arbejdsgiverforeningen og Industriraadet har fornylig i Fællesskab nedsat et social-politisk Udvalg paa 20 Mand, just i Erkendelse af, at Arbejdet fra vor Side maa sættes i System, og dettes Resultater tilbydes Offentligheden. Men dette er kun et Udtryk for, at Problemerne maa tages op til Diskussion og Udredelse i vore Kredse, og at vi maa forelægge vort Syn, vore Erfaringer for Offentligheden. Selve dette Møde kalder paa et saadant Samarbejde, og det er mit Haab, at det ikke vil kalde forgæves. Som en Indledning til dette Arbejde, der har en Mission udover vore Kredse og udover den øjeblikkelige Situation beder jeg opfattet den Oversigt over Problemerne, som jeg her har forsøgt at give.